

Wegwijzer voor onzekere schrijvers

Passages uit een interview met Jan Renkema door Peter Burger

T. Sanders en P. Smulders (Red.), Schrijfwijsheden. Visies op taal en taaladvies (pp. 53-61). Den Haag: Sdu.

Voor veel mensen ben je de man van de Schrijfwijzer

"Een collega heeft wel eens gezegd: 'Dat zal je voor je leven blijven achtervolgen: Jan Schrijfwijzer Renkema.' Maar de Schrijfwijzer is geen levensvervulling. Ik heb het zelf altijd als een bijbaantje gezien. De kern van mijn werk bestaat uit onderzoek naar stilistische variatie en tekstbegrip. Een klein voorbeeld. Maakt het wat uit of een schrijver informatie in een hoofdzin of in een bijzin stopt? Vergelijk *Jan gaat niet naar school, omdat hij ziek is* en *Jan gaat niet naar school. Hij is ziek*. En wat is het effect van een andere volgorde: de bijzin vooraan of achteraan? Vergelijk het eerste voorbeeld met *Omdat Jan ziek is, gaat hij niet naar school*. Ik heb ook niet zo veel persoonlijks te zeggen in de Schrijfwijzer. Het persoonlijke element is althans na de eerste editie veel meer op de achtergrond geraakt. Ik heb mezelf meer kunnen uitleven in *Taal mag geen belasting zijn*, een onderzoek naar de brieven van de Belastingdienst, en in *Discourse studies*, de Engelse bewerking van mijn Inleiding in de Tekstwetenschap, die tot mijn niet geringe trots ook aan buitenlandse universiteiten collegestof is."

"Het leukste aan de Schrijfwijzer vind ik het uitleggen van iets heel onoverzichtelijks: de drieëndertig regels voor de komma, hoeveel spaties je moet gebruiken in *er van op aan kunnen*, enzovoort. Als de uitleg dan ook nog prettig leest, ben ik helemaal tevreden. Ik hoop dat de lezer bij de uitleg van die vervelende regels voor de tussenletter *n* in de lach schiet bij een speciaal voor de gelegenheid verzonnen onzinnig voorbeeld. Veel mensen zijn heel veel tijd kwijt met in mijn ogen vaak triviale kwesties. Toen er vorig jaar een wet verscheen waar de afkorting *mr* zonder punt in stond, werd ik daar in één week twintig keer over gebeld. Ik vind dat puntfetisjisme, maar de onzekerheid die daaronder zit, intrigeert me. Als ik de Schrijfwijzer niet in dat licht zou kunnen zien, zouden vooral de hoofdstukken over spellingregels en leestekens voor mij een verzameling vreselijk vervelende regeltjes zijn. Of je *middels* wel of niet mag gebruiken - ik lig daar niet wakker van. Je kunt je tijd beter besteden aan waar het echt om gaat: welk doel moet ik bereiken met deze tekst? Wat verwacht de lezer van mij?"

Voor veel Nederlanders heb jij het laatste woord in taalkwesties. Hoe zwaar weegt die verantwoordelijkheid?

"Die verantwoordelijkheid is steeds zwaarder gaan wegen. In de begintijd had ik nog niet door welk effect mijn woorden hadden. De NRC-columnist Heldring die mij gevoel voor politieke verhoudingen heeft geleerd, belde een keer om te vragen of iets een germanisme was. Ik gaf net een kind de fles en maakte me ervan af met: 'Ik denk het niet hoor.' De volgende dag las ik in de NRC dat het woord waarschijnlijk geen germanisme was.

Heb je nooit de aanvechting om voorop te lopen en te zeggen: laten we niet meer zo zwaar tillen aan die oude schoolregel over, ik noem maar wat, *hen* en *hun*?

"Ik denk dat dat in normkwesties niet kan. Door eigenmachtig normen te willen veranderen, ontkracht je de essentie van normen: die zijn bedoeld om zekerheid te bieden. Een normeerder moet het taalgebruik volgen. Daarom was Paardekooper ook fout door *groter als* aan te bevelen. Waarom adviseer ik om *groter dan* in plaats van *groter als* te schrijven? Omdat dat een schibbolet geworden is. Als het lezers opvalt dat je *groter als* schrijft, denken ze eerder

dat je dom bent of dat je argumenten niet kloppen. Natuurlijk heb ook ik een oordeel over zo'n onzinnige gedachte. Maar dat is niet relevant, want *groter als* heeft nu eenmaal dat effect. Ik vind twee verschillende sokken grappig, maar het wordt bij een officiële receptie wel afgestraft. Ik schrijf dus geen normen voor, maar ik beschrijf de normen. De kans bestaat wel dat die beschrijving ook normatief wordt, doordat er zoveel exemplaren van een boek in omloop zijn. Schrijvers gaan zich er dan naar richten."

Het is dus een kwestie van etiquette? Zoals je in sommige kringen niet *gebakje* maar *taartje* zegt.

"Dat is de helft van het verhaal. De andere helft betreft het effect van de eerste indruk. De eerste indruk is vaak bepalend, niet alleen op een receptie maar ook bij een tekst. Daarom is de aandacht voor details ook zo belangrijk. Er zijn wel eens tekstschrijvers die vragen waarom ik zo lang bezig kan zijn met het mogelijke verschil tussen *ieder mens* en *elk mens*, met de functie van de puntkomma, enzovoort, enzovoort. Tekstverzorging is niet alleen maar taaletiquette. En veel taalgebruikers willen nu eenmaal antwoord op al die kleine kwesties."

"In de latere versies van de Schrijfwijzer heb ik mijn best gedaan om vrije variatie te verklaren. Vroeger dacht ik bijvoorbeeld dat het verschil tussen *Hij zei dat hij gekomen was* en *...was gekomen* vrij was, of regionaal bepaald, en adviseerde ik: "Vertrouw op uw eigen gevoel voor ritme en welluidendheid." Dat blijkt veel ingewikkelder en fijnmaziger in elkaar te zitten, net als de *e* bij bijvoeglijke naamwoorden en telwoorden. In *Veel ouders zullen dit niet begrijpen* gaat het om een aantal, een collectief. Maar als het om individuele personen gaat, schrijf je *vele*: *Vele ouders hebben wij bij de opening mogen begroeten*. Een meisje heeft *veel sproeten*, niet *vele*, maar iemand heeft *vele redenen* om niet te komen het gaat om verschillende redenen. Het onderscheid tussen het geheel (het collectieve) en de delen (het distributieve) speelt naar mijn mening ook een rol bij verschillen als *een aantal mensen komt/komen* en *drie jaar/jaren*, en ook bij *elk/ieder*. Zo kun je verschillende variaties vanuit één invalshoek behandelen. Dat vind ik heel leuk; op dit punt hoop ik nog meer vorderingen te maken. Je zult zelden woorden vinden die precies dezelfde betekenis en gebruikswaarde hebben."

De Schrijfwijzer wordt juist voor spelling en zinsbouw geraadpleegd. Krijgen zaken die de communicatie het minst storen niet nog steeds de meeste aandacht? Schrijft Nederland beter dan vóór de Schrijfwijzer?

"Nee, die illusie heb ik niet. Schrijvers die niet goed weten wat ze willen zeggen en die zich geen voorstelling kunnen vormen van hun publiek, die worden er niet wijzer door. Op zijn best zorgt de Schrijfwijzer dan voor wat tekstlifting, Maar varkensogen worden ook niet mooier door mascara, en een slecht ingerichte kamer wordt niet gezelliger als je een plintje verft. Dit boek is vooral een naslagwerk met adviezen voor goed taalgebruik en antwoorden op honderd-en-een vaak lastige vragen over taal. Zo kunnen schrijvers zich beter concentreren op hun eigenlijke taak."